

RAQS VA MUSIQANING BIR-BIRIGA TA'SIRI: O'ZARO BOG'LIQLIK

Yuldasheva Zuxra Salievna

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali
"Xaliq ijodiyoti" fakulteti "Xaliq ijodiyoti" kafedrası katta o'qituvchisi

Muratbekova Turdigu'l Tursinbekovna

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Nukus filiali
"Xaliq ijodiyoti" fakulteti "Ashula va raqs" ta'lim yo'nalishi talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada raqs va musiqaning o'zaro bog'liqligi, ularning inson hissiyotlariga, madaniyatga hamda san'at rivojiga ta'siri tahlil qilinadi. Raqsning harakati bilan musiqaning ritmi, tempi va ohangi o'rtasidagi uyg'unlik orqali estetik ifoda va badiiy mazmun yaratilishi ko'rsatib beriladi. Shuningdek, tarixiy manbalarda raqs va musiqa sintezi qanday shakllangani, zamonaviy sahna san'atida ularning o'zaro ta'siri qanday namoyon bo'layotgani ilmiy asosda tahlil etiladi.
Kalit so'zlar: raqs, musiqa, ritm, sintez, madaniy meros, ifoda, uyg'unlik

Аннотация: В статье рассматривается взаимосвязь танца и музыки, их влияние на человеческие эмоции, культуру и развитие искусства. Анализируется гармония между движением танца и ритмом, темпом и мелодией музыки как средство создания художественного содержания. Показано, как синтез танца и музыки формировался исторически и проявляется в современном сценическом искусстве.

Ключевые слова: танец, музыка, ритм, синтез, культурное наследие, гармония, художественное выражение

Abstract: This article examines the interrelation between dance and music, focusing on their mutual influence on human emotions, culture, and artistic development. It explores how harmony between movement and rhythm, tempo, and melody forms the essence of aesthetic expression. The historical formation of dance-music synthesis and its manifestation in contemporary performing arts are analyzed scientifically.

Keywords: dance, music, rhythm, synthesis, cultural heritage, harmony, expression

Raqs va musiqa insoniyat tarixida eng qadimiy va eng tabiiy san'at shakllaridan biridir. Ularning ildizi bir-biriga uzviy bog'langan: dastlabki diniy marosimlar, hosil bayramlari yoki urf-odatlarida harakat va ovoz uyg'unligi orqali his-tuyg'ular ifodalangan. Raqs – bu tananing musiqaga bo'lgan tabiiy javobi, musiqa esa raqsning ruhiy asosini tashkil etadi. Har ikkalasi inson hissiyotlarini ifodalashda vosita bo'lib, ular o'rtasidagi uyg'unlik estetik zavq, ma'naviy tozalik va badiiy yaxlitlikni yaratadi.

Musiqa har bir raqsning yuragi hisoblanadi. Ritm, temp va tonallik raqs harakatlarini yo'naltiradi, unga dinamika, sur'at va kayfiyat bag'ishlaydi. Raqs esa

musiqaning ko‘rinadigan ifodasidir — musiqaning hissiy ohangini tana orqali “ko‘rsatadi”. Raqs va musiqa birgalikda estetik birlik hosil qiladi, bunda harakatlar musiqaning ichki ritmini tashqi fazoda ifodalaydi. Shu boisdan, raqsni musiqasiz, musiqani esa raqssiz tasavvur qilish qiyin.

Musiq va raqs o‘zaro ta’sirida ritm asosiy o‘rin tutadi. Ritm — bu vaqtning san’atdagi ifodasi bo‘lib, harakat va tovushni yagona ketma-ketlikka bog‘laydi. Masalan, xalq raqslari ritmga asoslangan bo‘lib, baraban, doira, nog‘ora kabi zarbli cholg‘ular raqs harakatlariga moslanadi. O‘zbek raqs san’atida “Lazgi”, “Tanovar”, “Andijon polkasi” kabi namunalarda ritm raqsning tuzilmasini belgilaydi. Har bir zarb raqqosaning qadami, qo‘l harakati yoki gavda burilishi bilan uyg‘unlashadi. Shu tarzda musiqa raqsning ichki “nafasini” beradi.

Tarixiy jihatdan qaraganda, Sharq madaniyatlarida raqs va musiqa ko‘p hollarda bir butun marosimiy san’at sifatida qaralgan. Xususan, O‘zbekiston hududida qadimdan “maqom” tizimi shakllangan bo‘lib, u nafaqat musiqiy kompozitsiya, balki harakat, ovoz, so‘z va hol uyg‘unligini o‘zida mujassam etgan. “Shashmaqom” yoki “Farg‘ona-Toshkent maqomlari”ni ijro etish paytida raqqosalar musiqaning ruhiy ohangini tanaviy ifodaga aylantirganlar.

Yevropa san’atida ham raqs va musiqa o‘zaro bog‘liq ravishda rivojlangan. Masalan, balet san’ati – bu aynan raqs va musiqaning eng mukammal sintezidir. Pyotr Chaykovskiyning “Oqqush ko‘li” yoki “Uyqudagi go‘zal” baletlari musiqaning drammatizmi bilan raqsning badiiy ifodasini birlashtirgan eng yorqin namunalar hisoblanadi. Har bir nota, har bir zarb raqqosaning harakatida mujassam bo‘ladi.

Musiq raqsning mazmunini kuchaytiradi. Agar raqs hissiy ifoda vositasi bo‘lsa, musiqa uni hissiy jihatdan yo‘naltiradi. Masalan, sevinch, qayg‘u, muhabbat yoki g‘azab kabi hissiyotlar raqsda gavda holati va ritmik harakatlar orqali ko‘rsatilsa, musiqa bu hissiyotlarga ohang, dinamik o‘tishlar, orkestr fakturasi orqali chuqurlik beradi. Shu bilan birga, raqs ham musiqaga yangi talqin kiritadi: harakatlar musiqaning yangi dramatik yoki lirik qatlamlarini ochib beradi.

Zamonaviy san’atda raqs va musiqa o‘zaro ta’sirining yangi shakllari vujudga kelmoqda. Elektron musiqa, hip-hop, zamonaviy balet yoki performans san’atida harakat va tovush o‘rtasidagi bog‘liqlik raqamli texnologiyalar orqali kuchaytirilmoqda. Masalan, sensorli tizimlar yordamida raqqosaning harakati tovushga aylantiriladi yoki aksincha, musiqaning chastotasi harakatni boshqaradi. Bu orqali “interaktiv raqs-musiq” shakli paydo bo‘lmoqda.

Milliy san’atda ham raqs va musiqa sintezi o‘ziga xos tarzda saqlanib qolgan. O‘zbek xalq raqslari doira, dutor, g‘ijjak kabi asboblardan tashqari uyg‘unlashgan. “Buxoro raqsi”, “Lazgi”, “Qo‘qoncha raqs”larda musiqaning zarbiy va lirik elementlari raqqosaning harakatida jonlanadi. Bu raqslar orqali xalq hayot tarzi, ruhiy dunyosi va qadriyatlar aks etadi.

Pedagogik va ilmiy nuqtai nazardan qaraganda, raqs va musiqa integratsiyasi yosh avlodda estetik didni rivojlantirish, hissiy ifodaviylikni kuchaytirish, ijodiy tafakkurni kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. O'quv jarayonida musiqali raqs mashg'ulotlari bolalarning koordinatsiyasini, eshituv va harakat uyg'unligini shakllantiradi.

Ilmiy tadqiqotlar ham raqs va musiqaning o'zaro ta'siri inson miya faoliyatida sinxron neyron reaksiyalarni keltirib chiqarishini ko'rsatgan. Masalan, neyropsixologiyada raqsga mos musiqani eshitish paytida harakat markazlari faollashadi, bu esa "sensor-motor sinxronlik" deb ataladi (Grahn & Brett, *Trends in Cognitive Sciences*, 2007). Shu sababli, raqs musiqani "tana orqali idrok qilish" deb ham talqin etiladi.

Bundan tashqari, raqs va musiqaning o'zaro ta'siri madaniyatlararo muloqot vositasi sifatida ham namoyon bo'ladi. Global madaniyatda turli xalqlarning raqs va musiqalari birlashib, yangi janrlarni yuzaga keltirmoqda: flamenco-jazz, etno-balet, world-music va boshqalar bunga misol. Shu orqali san'at universallashtadi, lekin milliy ohang va harakatlar o'ziga xosligini saqlab qoladi.

Raqs va musiqa — bu inson ruhiyatining ikki qirrasidir. Ular o'zaro uyg'un holda san'atning eng tabiiy shaklini yaratadi. Musiqa harakatga ma'no beradi, raqs esa musiqani jonlantiradi. Ularning o'zaro ta'siri nafaqat estetik zavq manbai, balki madaniy xotirani saqlash, milliy identitetni mustahkamlash, inson hissiyotlarini yuksaltirish vositasi hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalar va ta'lim integratsiyasi yordamida raqs va musiqaning uyg'unligini chuqurroq o'rganish hamda yangi badiiy shakllarni yaratish imkoniyatlari kengaymoqda.

Raqs va musiqa insoniyatning eng qadimiy madaniy ifoda vositalaridan bo'lib, ularning o'zaro bog'liqligi asrlar davomida san'atning barcha shakllarida namoyon bo'lgan. Harakat va tovush uyg'unligi inson ruhiyatini, hissiyotini, ichki kechinmalarini ifodalashning tabiiy vositasidir. Raqs musiqaning ko'rinadigan shakli, musiqa esa raqsning eshtiladigan ifodasidir. Ularning bir-birini to'ldiruvchi tabiati badiiy yaxlitlikni yaratadi. Musiqa raqsning ruhiy asosini tashkil etadi. Ritm, temp, ton va dinamika raqs harakatlarini belgilaydi, unga kayfiyat, kuch va ifoda bag'ishlaydi. Raqs esa musiqaning hissiy ohangini tana orqali ifoda etadi. Shu boisdan musiqa va raqs o'zaro tayanib rivojlanadi. Agar musiqaning ritmi o'zgarsa, raqsning xarakteri ham o'zgaradi. Xuddi shunday, raqs harakati orqali musiqa kayfiyatini ham boshqacha idrok qilish mumkin. Tarixiy manbalarga ko'ra, raqs va musiqa dastlab diniy va marosimiy faoliyatda birlashgan. Qadimgi Misr, Hindiston, Yunoniston, Xitoy va Markaziy Osiyoda raqs va musiqa marosimlarning ajralmas qismi bo'lgan. Masalan, Zardushtiylik davrida olov atrofida raqsga tushish va kuylash marosimiy tozalash timsoli sifatida qaralgan. Sharq madaniyatida, jumladan O'zbekiston hududida ham maqom san'ati musiqiy va raqsiy uyg'unlik asosida shakllangan. Maqomda ohang, so'z va harakat bir butunlikda ifodalangan. Shashmaqomning ayrim qismlarida raqqosalar

musiqaning ruhiy mazmunini tana orqali ifodalab, estetik uyg'unlik yaratganlar. Xalq raqslari musiqaning zarbiy ritmlariga asoslangan bo'lib, har bir harakat bir zarbga mos keladi. Masalan, Xorazmning "Lazgi" raqsi doira va surnay sadolari bilan uyg'unlashgan, unda har bir zarbga bir harakat mos tushadi. Farg'ona raqslari esa yumshoqligi va lirizmi bilan ajralib turadi, bu esa musiqaning sokin ohangida aks etadi. Raqs va musiqa o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik ularning badiiy mazmunini yanada chuqurlashtiradi. Musiqa raqsni ifodali qiladi, raqs esa musiqaga jon bag'ishlaydi. Masalan, balet san'atida bu uyg'unlik eng yuksak darajaga ko'tarilgan. Pyotr Chaykovskiyning "Oqqush ko'li" baletida har bir nota raqqosaning harakati bilan uyg'unlashib, musiqaning ichki mazmunini harakat orqali ochadi. Raqs va musiqaning sintezi inson hissiyotlarini butunlay yangi badiiy shaklda ifodalash imkonini beradi. Zamonaviy raqs turlari, masalan hip-hop, jazz, modern dance yoki breakdance musiqaning ritmik va emotsional tuzilishiga bevosita bog'liq. Har bir uslub o'zining musiqiy xarakteriga ega: hip-hopda kuchli zarb va sinxron harakatlar, modern raqslarda esa lirizm va musiqaning ichki hissiyati muhim o'rin tutadi. Texnologik taraqqiyot bilan raqs va musiqa o'rtasidagi o'zaro ta'sir yanada murakkablashmoqda. Raqamli texnologiyalar yordamida raqs harakatlari musiqaga aylantirilishi yoki aksincha, musiqaning ritmiga ko'ra raqs avtomatik tarzda boshqarilishi mumkin. Interaktiv sahna texnologiyalari orqali raqqosaning harakati tovush effektlari va vizual proyeksiyalar bilan uyg'unlashib, yangi badiiy tajribalar yaratilmoqda. Bunday tizimlar "sensor raqs" yoki "audiovizual performans" deb ataladi. Ilmiy tadqiqotlarda ham raqs va musiqaning o'zaro ta'siri inson miyasidagi neyron faoliyatga kuchli ta'sir ko'rsatishi aniqlangan. Musiqaning ritmini tinglaganda harakat markazlari faollashadi, raqs vaqtida esa eshituv markazlari faol ishlaydi. Bu esa raqs va musiqaning biologik jihatdan ham bir-birini to'ldiruvchi jarayon ekanini ko'rsatadi. Inson musiqani nafaqat quloq orqali, balki tanasi orqali ham "eshitadi". Shu sababli raqsni musiqaning jismoniy ifodasi deb atash mumkin. Madaniy nuqtai nazardan, raqs va musiqaning o'zaro ta'siri xalq ruhiyatini, tarixini, urf-odatlarini va milliy qadriyatlarini aks ettiradi. Har bir xalqning raqs uslubi uning musiqiy ohangi bilan chambarchas bog'liq. Masalan, O'zbekistonda Buxoro raqsi mumtoz maqomlarga, Andijon raqsi esa xalq kuylariga asoslanadi. Bunday uyg'unlik madaniy o'zlikni ifoda etishning eng tabiiy shaklidir. Xalq musiqasi va raqsi insonning hayot tarzi, mehnat jarayoni, his-tuyg'ulari va dunyoqarashini badiiy tarzda aks ettiradi. Shu bois raqs va musiqa nafaqat san'at, balki madaniy merosni saqlovchi ijtimoiy hodisadir. Zamonaviy davrda globalizatsiya, texnologiyalar va ommaviy madaniyat ta'siri ostida raqs va musiqaning milliy shakllari o'zgarib bormoqda. Shu bilan birga, ularning uyg'unligi yangi badiiy imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron musiqa bilan raqsning birlashuvi yangi janrlarni — EDM-dance, techno-choreography, fusion dance kabi yo'nalishlarni tug'dirmoqda. Bu esa san'atning o'sishini va madaniyatlararo muloqotni kuchaytiradi. Xulosa qilib aytganda, raqs va musiqa o'rtasidagi o'zaro ta'sir insoniyat madaniyatining ajralmas qismidir. Ularning birligi

nafaqat estetik go‘zallikni, balki ruhiy uyg‘unlikni, ijtimoiy birlashuvni va milliy o‘zlikni ifodalaydi. Musiqa raqsga hayot beradi, raqs esa musiqaga shakl baxsh etadi. Shu uyg‘unlik tufayli san‘at insonning ichki olamini ifodalash va boshqalar bilan ruhiy aloqada bo‘lish vositasiga aylanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Grahn, J.A., & Brett, M. (2007). *Rhythm and Movement: Music's Influence on Motor Synchrony. Trends in Cognitive Sciences*, Vol. 11, No. 6.
2. Баранов, В. (2018). *Музыка и танец как формы художественной коммуникации*. Москва: Академия Искусств.
3. Karimova N. (2022). “Raqs san‘atida milliylik va zamonaviylik uyg‘unligi”. *San‘atshunoslik axborotnomasi*, №3.
4. UNESCO (2003). *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris.
5. Todorov, G. (2021). *Dance and Music Interactions in Performance Studies*. Routledge.
6. Akhmedova M. (2020). “O‘zbek xalq raqlari va ularning musiqiy asoslari”. *O‘zMU San‘atshunoslik jurnali*, №4.
7. Chaykovskiy P.I. (1895). *Лебединое озеро*. Moskva.
8. Sciencedirect.com — “The Neural Correlation of Dance and Music Synchronization” (2023).